

APPENDIX VIII.

EXPOSITIO IN MISSA.

1. *Dominus vobiscum* (Vid. *Isidoriana*, c. 81). Salutat populum et orat, ut sit Dominus cum illo. Et cum spiritu tuo. Responsio populi, atque oratio, ut sicut sacerdos oravit ut Dominus esset cum populo, ita et populus orat ut Dominus **222** sit cum spiritu sacerdotis. Dum dicit sacerdos *Oremus*, rogat omnes orare, ut oratio ejus a Domino exaudiat. Et quando dicit *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, ad Dominum Patrem orat sacerdos, ut per suum Filium, qui noster Dominus est æqualiter, sicut Pater, oratio perficiatur. Cum dicit *Qui tecum vivit, et regnat Deus in unitate Spiritus sancti*, vult populum credere et intelligere quod Filius cum Patre sine initio ac sine fine vivit, et regnat, et Deus est, sicut Pater Deus est; et una potestas est Spiritus sancti cum Patre, et Filio, atque una substantia, atque in omnibus unitas deitatis.

2. *Per omnia secula seculorum*. Idem Filius cum Patre in unitate Spiritus sancti sicut ante omnia secula in deitate fuit, et vixit, ita et in præsentis seculi, et in futuro, ubi iusti cum angelis sanctis permanebunt, et iniusti cum diabolo cruciabuntur, credatur æqualiter vivere cum Patre, et Spiritu sancto, et nullo sine concludi. Amen confirmatio orationis est a populo, et in nostra lingua intelligi potest, quasi omnes dicant: *Ut ita fiat, sicut sacerdos oravit*; sed propria ejus interpretatio est: *Vere, sive fideliter*.

3. *Sursum corda*. Admonet sacerdos populum ut sursum, id est, supra semetipsum, ad Dominum omnipotentem corda levant et fideliter orent, quod desursum eis veniat auxilium a Domino cælesti, a quo (omnia) creata sunt. *Habemus ad Dominum*. Responsio populi, quod sicut sacerdos jussit eos sursum corda tenere, sic retinere profitentur. *Gratias agamus Domino Deo nostro*. Sacerdos gratias agit Deo juxta professionem populi, quia confessus est ad Dominum se esse intentum. *Dignum et justum est*. Populus cum sacerdote simul gratias agit Deo, quem **C** justa et digna oratione Deo gratias referre, quia ab ipso omnia bona suscepimus in nomine Domini. Amen.

4. *Vere dignum et justum est, æquum et salutare*. Confirmat sacerdos professionem populi, et dicit quod vere dignum et justum est Deo gratias pro omnibus referre; et quod æquum est, hoc est *rectum*, sive *æquale*; ac *salutare*, hoc est, salute plenum, ut ei gratias referamus qui nobis salutem dedit æternam. *Nos tibi semper et ubique gratias agere*. Conversus sacerdos ad Dominum post professionem populi, quasi ad præsentem loquitur, quia in præsentia Domini semper sumus, et ipse videt cogitationes nostras, et dicit sacerdos, tam de se quam de populo gratias agere. *Domine*, quia dominator est omnium, et sub ejus dominatione omnia sunt. *Sancte*, quia sanctus est, et per quem omnia sancta sunt, quia omnia sancta et bona creasti. *Pater* Græce dicitur pater, Latine *genitor*, quia ipse genuit Filium sine ulla coinquinatione, seu corruptione.

5. *Pater Latine a patrandō dicitur*, hoc est, a perpetrando, quod est a perliciendo, vel adjuvando, quia ipse fecit omnia quæ facta sunt. Et adjuvat omnia quæ adjuvata sunt, et voluit nos filios suos fieri adoptivos per sanctificationem, qua ille sanctificavit nos. *Omnipotens*; quoniam omnia potest, ideo omnipotens dicitur, et non est impossibile apud Deum omne verbum. *Æterne Deus*; hoc est inter æternum et perpetuum **223** et temporale. *Æternum* est quod initium non habet, nec finem habebit, sed semper fuit, et est, et erit. *Perpetuum* est quod esse cœpit, et finem non habebit. *Temporale* est quod initium habuit, et finem habebit.

6. Et ideo hic dicitur *Æterne Deus*, quia nec cœpit esse, nec desinit esse, sed semper est. Deus a diligendo dicitur, quia omnia diligit, et gubernat, et creavit. Et aliter Deus a divinitate dicitur est, quia divinus est, et omnia scit, et omnia dividit, prout vult.

7. *Per Christum Dominum nostrum, Christus Græce, Latine unctus dicitur*. Hic Christus ante omnia initia a Patre inenarrabiliter genitus est, quod placuit ei: Spiritus sanctus venit in Mariam virginem, et unxit unctione divina ejus uterum, et conceptus est de Spiritu sancto, et natus ex Maria virgine.

8. Nam et in Veteri Testamento sacerdotes et reges ungebantur, et ideo christi dicebantur, quia uncti erant unctione temporalis. Iste Christus, per quem Patri gratias agimus, *æternaliter Christus est*, et cum Patre æternus dicitur est; et per ipsum redempti sumus, per quem Patri gratias agimus; et ipse Dominus Deus noster est, quia dominatur nobis. **B** *Per quem majestatem tuam laudant angeli*. Per ipsum Christum, per quem gratias agimus Patri, majestatem Patris laudant Angeli, quia ipse æqualis est Patri in divinitate. *Majestas*, quia major est potestas Dei quam hominum. Dei majestatem per Christum laudant angeli, quia *Christus simul cum Patre creavit angelos*.

9. *Angelus* enim Græce, Latine *nuntius* interpretatur. Angelus nomen est officii, non naturæ, quæ ammittit, sed naturaliter spiritus sunt. *Adorant dominationes*. Majestatem Dei Patris per Filium laudant et adorant dominationes. *Dominationes* ordo est angelorum. Decem sunt ordines angelorum. Decimus ordo cecidit et versus est per superbum in diabolum. Navam autem permanescunt in sanctitate sua. Hæc sunt nomina eorum, angeli, archangeli, virtutes, principatus, potestates, throni, dominationes, cherubim, seraphim. Istorum duorum nomina non sunt Latina. *Cherubim plenitudo scientiæ* interpretatur. *Seraphim incendium* dicitur. Cætera nomina supradictorum ordinum sunt Latina, nisi angelorum et archangelorum. Angeli nuntii, archangeli excelsi nuntii denominantur.

10. Gregorius autem papa Romanus in homilia sua super evangelicam lectionem: *Erant appropinquantes ad Jesum Publicani et peccatores, ut audirent illum*, plenissime de his ordinibus exposuit. Nos vero ad propositum redeamus. *Tremunt potestates*. De supradictis ordinibus dicitur: non ideo dicit, quod supradicti ordines corporales sunt, sed nostro more dicit, quia nos tremere ac timere ante dominos nostros solemus. Sed ideo dicit tremere, ut nos intelligamus omnia cælestia, et terrestria, et infernaliam, ante conspectum divinæ Majestatis tremere ac timere.

11. *Cæli cælorumque virtutes*. Ipsi cæli visioni divinæ obedunt, quia se ostendere serenos vel nebulosos non habent potestatem. Cælorum **224** virtutes sunt supradicti ordines angelorum, sicut Gregorius testatur in homilia sua super evangelicam lectionem: *Erant signa in sole, luna et stellis. Ac beato seraphim*. De seraphim namque supradictum est. *Socia exultatione concelebrant*. Omnes prædicatores majestatem Dei Patris per Christum unita exultatione æqualiter concelebrant. *Cum quibus*. Hæc est supplicatio nostra, ut ipse cælestis Pater per Christum Filium suum, per quem nos de omnibus ei gratias agimus, dignetur admittere voces nostras, et jungere vocibus prædictorum ordinum angelorum.

12. *Supplici confessione dicentes*. Hoc est, humili confessione. Quid humiliter confiteri quam nosmetipsos æterno Patri per Filium æternum commendare, et de nostra conscientia vel bonitate nihil præsumere, et juxta voces angelicas eum semper sanctum

essentialiter credere et prædicare? *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Joannes evangelista in Apocalypsis libro scripsit se videre ante thronum Dei et agni xxiv animalia astantia, et incessanter dicentia: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth*, etc. Ideo enim tribus vicibus dicitur *Sanctus*, ut significetur Pater sanctus, Filius sanctus, Spiritus Patris et Filii sanctus. Sed quævis tripliciter dicitur sanctus, non tamen dicitur plurali numero *sancti*, sed singulari *sanctus*, ut una sanctitas in his tribus personis et una æternitas intelligatur.

15. *Dominus Deus Sabaoth*. Sabaoth a multis interpretari solet *omnipotens*, a multis vero *exercituum*. Ut ipse sit Dominus Deus, et ipse omnes exercitus angelorum atque hominum disponat. *Pleni sunt cæli et terra gloria tua*. Idem ut ejus gloria cæli ac terræ gubernentur, et qui in cælis sunt, et qui in terra glorificat, et honoret nomen ejus. *Osanna in excelsis*. Quomodo nunc dicitur corrupte *Osanna*? antea dicebatur *Osanna*. *Osi* interjectio est laudantis, sive causa magnificantis. *Anna* salvifica. Sed corrupte dicitur *Osanna*, et intelligi potest: salvifica, vel salvum fac. *In excelsis*, id est, in altis. *Benedictus qui venit in nomine Domini*. *Osanna in excelsis*. Quando Christus venit ad Jerusalem, et descendit de monte Oliveti, tunc filii Israel clamaverunt, dicentes: *Benedictus qui venit in nomine Domini*; sed quid significavit illi Christi adventus ad Jerusalem, nisi futuram resurrectionem, quando venturus erit judicare vivos et mortuos, et apparuerit nobis in eadem carne qua pro nobis passus est? et tunc in nomine Jesu omne genu flectetur cælestium, terrestrium, et infernorum, etc.; quæ Apostolus dixit.

14. *Te igitur, clementissime Pater*. *Te igitur*; hoc est, te certe, clementissime Pater. *Clemens* dicitur, quasi clara mens, sive abundans, et *clementissime*, quasi clarissima mente, sive abundantissime, quia ipse clarissimus est mente, et misericordissimus Pater. Non ideo eum dicimus *clementem*, et *miseri-*
C
cordem, quod membris corporeis, vel corde, aut mente sit compositus, sicut homo; sed ideo *clementem* et *miseri-*
cordem clamamus, ut illam *clementiam* et *miseri-*
cordiam super nos ab ipso sentiamus et intelligamus, unde salvari debeamus.

225 15. *Per Jesum Christum*. *Jesu* Græce, Latine *Salvator*, sive *salutaris* dicitur. *Salvator* eo quod salvat populum suum a peccatis eorum. Ideo salvat a peccatis, quia potestatem habet dimittendi peccata, sicut ipse dixit: *Ut autem sciatis quia Filius hominis habet in terra potestatem dimittendi peccata* (*Matth.*, ix, 6). *Salutaris* ideo dicitur, quia salutem nobis dedit, ut, si præcepta ejus servemus, vitam æternam capere valeamus. *Filium tuum*, scilicet *Filium tuam* unigenitum, quia ipse est unigenitus ex substantia Patris, nos autem filii adoptivi sumus per ipsum qui unigenitus est, a Patre procedens, Patri coæternus; et ideo per eum Patrem postulamus humiliter dicentes:

16. *Supplices te rogamus et petimus*. *Supplices*, id est, humiles. *Ut accepta habeas et benedicas*. *Ut*, id est, accipias et benedicas. *Hæc dona, hæc munera, hæc sancti sacrificia illibata*. *Dona* sunt, quæ voluntarie donantur. *Munera* sunt, quæ pro aliquo munere et mercede offeruntur, sicut nos offerimus Deo, ut peccata nostra dimittantur. *Sacrificia* sunt, quæ jam cum orationibus consecrantur. *Illibata* idem est ac *immaculata*, et ab omni livore malitiæ aliena. Tunc sunt *dona* et *sacrificia illibata*, quando absque scandalorum maculis sunt oblata, et justo sunt labore acquisita. Non, ut multi errant, qui dicunt *illibata* esse non *dedicata*. *Lege* septem collationes Patrum, et in secunda collatione Theonæ in nono capite invenies quæ sint *illibata*.

17. *In primis quæ tibi offerimus*. Hoc est, quæ tibi offerimus, pro quibus offeruntur indicant: in primis offerri debent *pro Ecclesia tua sancta catholica*. *Ecclesia* Græce, Latine *congregatio* dicitur. *Catholica* universalis dicitur, quia universi qui in Dominum credunt

A in una debent esse congregatione. *Quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris toto orbem terrarum*. *Per totum orbem terrarum pacificatam et adunatam custodire digneris*. *Una cum famulo tuo illo*. Hoc est simul cum illo qui sedem apostoli Petri tenet, quia *Ecclesia*, in qua Petrus apostolorum princeps sedit, caput est omnium *Ecclesiarum* catholicarum. Ideo, quia Petrus dicit Christus: *Tu es Petrus, et super hæc petram, et reliqua* (*Matth.* xvi, 18). Et propter hanc scientiam debemus omnes pro eo orare, qui in eadem est *Ecclesia*.

18. *Et antistite nostro illo*, id est, pro episcopo; ipse est pastor et prædicator noster. *Memento, Domine, famulorum, famularumque tuarum, et omnium circumstantium*. *Sacerdos* antea oravit pro apostolico et episcopo suo. Si episcopus missam celebrat, *pro antistite nostro* dicere non debet, quia ipse antistes est. Si presbyter celebrat missam, ille debet dicere *pro antistite nostro*. Jam oratum est pro senioribus; postea orandum est pro populo. Quando sacerdos dicit *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum*, deprecatur Dominum Patrem, ut memorare dignetur omnium ad officium missæ, sive masculorum, sive feminarum, advenientium. Et quod dicit *circumstantium*, ipsi masculi et femine (intelliguntur), quicunque astant.

19. Jam sacerdos oravit pro omnibus qui ad audiendam missam venerunt, 226 tunc deum orat pro his qui oblationes suas afferunt (*Fortè*, offerunt). *Qui tibi offerunt hæc sacrificium laudis*. *Laudis* dicitur, quod pro laude Dei in primis offerunt, et postea *pro se, suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ; tibi que reddunt vota sua, æterno Deo, vivo et vero*. Ideo offerunt, quia vivo et vero Deo omnium siles circumstantium, offerentium et non offerentium, cognita est et nota devotio. *Omnes reddunt vota sua*. *Vota* dicuntur, quia volenter promittuntur, quia volenter et libenter devovere debemus. *Communicantes, et memoriam venerantes, in primis gloriosæ semper virginis Mariæ genitricis Dei, et Domini nostri Jesu Christi, sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum*.

20. *Communicare*, hoc est, participare memoriam; *venerari*, hoc est, in memoria honorabiliter tenere quod sancta Maria virgo per adventum Spiritus sancti genitrix facta est Filia Dei Jesu Christi, qui Deus et homo est, per quem Patrem supplicamus, et fidem communicare debemus, et credere quod, Spiritu sancto veniente, Filius Dei natus est ex ea, et virginitas ejus non est violata. *Sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum*. *Apostolus* dicitur in nostra lingua *missus*. *Martyr* dicitur *testis*. *Apostoli* ideo dicuntur, quia a Christo missi sunt. *Martyres* dicuntur, quia testes sunt quod Christus passus est pro nobis, et ipsi pro Christo.

21. *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctarum famulorum, ac famularum tuarum, Domine, placatus accipias*. *Sacerdos* oblationem suam, atque cunctorum qui Deo famulantur, idem qui Domino servant, commendat, ut Domino placeat (*Fortè*, placeant], et ipse nobis propitiis sit. *Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi et in electorum tuorum jubeas grege numerari; per Christum Dominum nostrum*. Pro eo quo (sic) sacerdos offert, debet orare, ut s. cerdos exaudiatur, et omnium dies in pace disponantur, et ab æterna damnatione eripiamur. De qua Dominus noster Jesus Christus dicitur est impis in fine mundi: *Ite, maledicti, in ignem æternum*, etc. Et ad illum gregem electorum suorum per angelos sanctos numerari mereamur, cui dicitur erit: *Venite, benedicti Patris mei* (*Matth.* xxv, 34), et reliqua.

22. *Quam oblationem tu, Deus, in omnibus, quæsumus, benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris*. *Supplicat* sacerdos ut illam oblationem, quam ille pro se offert, et pro populo, omnipotens Pater dignetur accipere bene-

hietam, et habere ascriptam, hoc est, assignatam, A
 n sibi placeat. *Ratam*, hoc est, judicatam, ut di-
 gnam illam iudicet in conspectu suo offerri. *Ratio-*
abilem, iusta ratione plenam facere dignetur, quia
 tuæ illi est acceptabilis, si recta credentes pro iusta
 ratione offerimus; iustum est postulare ut illa obla-
 tione, quam nos rationabiliter offerimus, ut Pater
 omnipotens sanctificando faciat. *Ut nobis corpus et*
sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu
Christi. Patri dilectus est Filius, sicut ipse Pater
testatus est de cælo, dicens: Hic est Filius meus
dilectus, etc. (Matth. iii, 17). Et nos eum diligere
 debemus, quia ipse prior dilexit nos, et passus est
 pro nobis.

227 25. *Qui, pridie quam pateretur, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas: elevatis oculis in cælum ad te Deum Patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicens: Accipite, et manducate ex hoc omnes: Hoc est enim corpus meum. Simili modo, posteaquam cœnatum est, accepit et hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas: item tibi gratias agens, benedixit, dedit discipulis suis, dicens: Accipite, et bibite ex eo omnes. Hic est enim calix sanguinis mei novi et æterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis.*

24. *Quod intermisimus, qui pridie quam pateretur, hoc est pridie quam ipse passus esset pro nobis, voluit tradere discipulis suis corpus et sanguinem sui, mysterium, ut illi traderent nobis. Quis unquam crederet quod panis in carnem potuisset converti, in sanguinem vinum; nisi ipse Salvator diceret, qui panem et vinum creavit, et omnia ex nihilo fecit? Facilius est aliquid ex aliquo facere, quam omnia ex nihilo creare. Ipse Salvator voluit corpus humanum suscipere, et hominem Deo conjugere, ut unus fieret mediator Dei et hominum homo Christus Jesus; ipse voluit per nos panem et vinum offerri sibi, et ab ipso divinitus consecrari, et fidelem populum credere verum esse mysterium, quod et ipse tradidit discipulis suis, dicens: Accipite et manducate ex hoc omnes. Et quando oculos ad cælum levavit, et Patri gratias egit, nos docuit quod nos Patri semper supplicare debemus, ut ille tam magnum sacramentum per manus nostras perficere dignetur.*

25. Et cum diceret: *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis,* iussit nos illius passionis memores esse; quantaque pro nobis sustinuit, omni tempore memores esse debemus, quando hoc sacramentum celebramus, et ejus misericordie, non nostri bonitate fiduciam dare. *Unde et memores sumus, Domine, nos tui servi, sed et plebs tua sancta Christi Filii tui Domini nostri.* Memores nos esse sacerdotes profiteamur, atque plebem memores esse testamur Christi Filii tui Domini nostri. Ideo sacerdotes fideliter memores esse debent, quia ipsi missam celebrant, quia stulta postulatio est, si postulans nescit quod postulat. Plebs sancta ideo meminisci [Forte, meminisse] debet, quia Christus non solum pro sacerdotibus passus est, sed et pro plebe sancta; ideo dicitur quia fide ac baptismo Christi percepto sanctificata est.

26. Modo indicant unde meminisci debent, id est, tam beatæ passionis, necnon et ab inferis resurrectionis, necnon et in cælos gloriosæ ascensionis. Christi Filii tui passionis memores esse debemus, quia pati dignatus est pro nobis. *Resurrectionis ab inferis, per resurrectionem ejus liberatæ [Forte, liberatæ anime] sunt. Gloriosæ ascensio omnis ejus memorare debemus, quia corpus humanum, quod assumpsit, junctum divinitati sine ullius adjutorio propria majestate portavit in cælum. Ideo diximus, sine ullius adjutorio, ut intelligatur quod non hominum, nec angelorum, nec ullius creaturæ vehiculo eum ascendisse in cœ-*

lum, sed a Patre majestatis elevatus est, **228** de quo ipse dixit in Evangelio: *Ego et Pater unum sumus.*

27. *Offerimus præclaræ Majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, et calicem salutis perpetuæ. Domine, omnium memores supradictarum bonitatum tuarum, offerimus tuæ Majestati hostiam puram, hoc est, de corpore puro, quia purum est corpus tuum, quod de hoc pane fieri credimus. Hostiam sanctam, quia tu sanctificasti corpus tuum, quando hominem in Deum assumpsisti, et nunc sanctifica hunc panem, ut corpus tuum fiat. Hostiam immaculatam, quia tu sine macula peccati passus es pro nobis.*

28. *Panem sanctum vitæ æternæ, quia tu panis vivus es, qui de cælo descendisti, et corpus tuum in hoc pane a te sanctificato nos accipere voluisti, et per calicem passionis tuæ nos sanguinem tuum sumere voluisti, tu sanctifica hanc hostiam, ut nobis corpus tuum et sanguis tuus fiat. Supra quæ proptio ac sereno vultu respicere digneris. Hoc deprecatur, ut Pater sanctus supra bona a nobis oblata pio et blando vultu et claro dignetur respicere, id est, videre et accepta habere. Sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui Abel, et sacrificium patriarchæ nostri Abraham, et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam. Accepta habuit Dominus munera Abel, quia quiddam optimum invenit, obtulit Domino; et nos iusta munera et munda Deo mundo corde offerre debemus. Abraham proprio filio suo Isaac non pepercit, sed obediens jussioni Domini offerre eum voluit.*

29. Melchisedech primus sacerdos Domino panem et vinum obtulit, et ideo scriptum est in Psalmo: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psalm. cix, 4).* Quia sicut Melchisedech panem et vinum, ita et Christus in passione sua corpus et sanguinem suum obtulit Deo Patri pro nobis, et in pane, et vino passionis suæ mysterium nos imitari voluit, quando discipulis suis dans panem ac calicem, dixit: *Hoc est corpus meum, et hic est calix sanguinis mei.* Et nos supplicare debemus, ut sicut supradictorum Patrum accepta Deo fuerunt munera, ita fiant et nostra.

30. *Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube hæc perferrî per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum in conspectu divinæ Majestatis tuæ. Humiliter postulamus ut munera nostra super hoc altare, quod videri potest, oblata, pater cœlestis iubeat per manus sancti angeli sui perferri in illud altum altare ante divinam Majestatem suam, quod oculis nostris videre non possumus, quia corporale non est, sed spirituale. Et sicut nos divinam Majestatem Patris investigare non possumus, ita nec ea quæ in conspectu ejus sunt debemus investigare, sed potius credere: ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti et gratia repleamur per Christum Dominum nostrum. Orare debemus Patrem cœlestem, ut omnis qui ex ipsius altaris [Forte, omnes qui ex ipso altari], supra quod nos offerimus Deo Patri in commemorationem Filii sui Domini nostri Jesu Christi, (corpus) **229** et sanguinem prædicti Filii sumpserimus, omnem benedictionem cœlestem accipere mereamur per Christum Dominum nostrum.*

31. *Nobis quoque peccatoribus, famulis tuis, de multitudine miserationum tuarum sperantibus, partem aliquam et societatem donare digneris cum sanctis apostolis, et martyribus, et omnibus sanctis. Hæc omnia sacrificia ideo sunt oblata, tam a sacerdote quam a populo, ut omnipotens Deus peccata nostra non reputet, sed cum sanctis suis nobis portionem tribuat. Intra quorum nos consortium non estimator meriti, sed veniæ, quæsumus, largitor admitte. Hoc*

rogamus, ut ipse qui dixit: *In quacunque die peccator conversus fuerit, et penitentiam egerit, omnia peccata ejus in oblivione erunt coram me.* Non retributionem peccatorum aestimet, sed ipse (sit) veniæ largitor, ut intra sanctorum societatem nos mittat per Christum Dominum nostrum.

32. Per quem omnia hæc dona ille creavit, ipse sanctificet, et benedicat, et prosit nobis, ut per Christum, per quem facta sunt et in Christo, in quo facta sunt omnia et eum quod facta sunt omnia, qui coæternus est Patri, semper gratias referamus Patri per omnia sæcula sæculorum. Amen. *Præceptis salutaribus moniti et divina, etc.* Christi præceptis, quæ salute sunt plena, quia ipse est salus æterna, summus admoniti, et jus-i, et divina institutione formati; idem formam et exemplum a Christo Domino nostro accepimus, et ausi sumus orare, sicut ille docuit discipulos suos; et Patrem nostrum credimus, qui nos creavit, et dicimus:

33. *Pater noster, qui es in cælis.* Christus dixit post resurrectionem suam: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum.* Aliter dixit Patrem suum, aliter Patrem nostrum. Patrem suum, quia proprius Filius est Patris ex substantia Patris ante omnia sæcula genitus, Patri coæternus. Pater noster ideo est, quia nos creavit in tempore, et nos filii sumus adoptivi, et hæreditatem cælestem Patris nostri cælestis possidere debemus, si operibus implemus, quæ perceptionem fidei spondimus. Cælum a *celando* dicitur, eo quod cæli divina secretis. Aliter cælum a celsitudine dicitur, eo quod altus est rebus terrenis. Nos autem ideo dicimus *Pater noster, qui es in cælis*, ut credere ostendamus in Patrem cælestem; et sicut filii præcepta Patris sui implere cupiunt, ita et nos ipsius præcepta implere, et ad cælum semper tendere desideremus.

34: *Sanctificetur nomen tuum*, hoc est, ut nos digni simus nomen sanctum ejus tenere in cordibus nostris, ut sicut sancti angeli, qui in cælo sunt, sciunt et intelligunt sanctitatem nominis sui, ita et nos, qui in terra sumus, ipso adjuvante, mereamur sanctitatem ejus cognoscere; ut sicut in cælo, ita et in terra sit nomen ejus sanctificatum. *Adveniat regnum tuum*, hoc est, ut nos regnum et potentiam ejus mereamur cognoscere, et ut jam propter nostra peccata diabolus non regnet super nos, sed ipsius regnum adveniat, sicut in Evangelio scriptum est: *Regnum Dei intra vos est.*

35. *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, et in terra:* hoc est, ut ejus voluntatem sicut illi qui in cælo sunt faciunt, ita nos, qui in terra sumus. **230** *Terra iamus.* Terra a *terendo* dicitur, eo quod pedibus teritur. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Panis apud Græcos in nostra lingua *omnis* interpretatur. Et nos oramus ut omnipotens Pater omnes victus, spirituales ac corporales, nobis largiri dignetur omni tempore. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Nihil enim injustum facit, qui sibi debenti debitum requirit, sed si omnipotens Deus a nobis omnia debita nostra requirit, nullus sine dubio invenitur liber; et ideo nos debemus debitoribus nostris debita dimittere, ut nobis Omnipotens nostra dimittat, quia ipse dixit: *Si non remisistis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, nec Pater vester cælestis remittet vobis peccata vestra* (Matth. xxi, 35). Et alibi: *Auferuntur de regno ejus omnia scandala* (Matth. xii, 41); et item sacrificium non recipitur, si illud scandalo obstruit; sed ante altare dimitti jubetur, usque dum reconcilietur fratri suo, et tunc offerri mundo corde.

36. *Et ne nos inducas in tentationem.* Hoc est, ne intremus in illam tentationem, in qua diabolus nos tentat, et ei consentiamus; sed Dominus ipse nos defendat, ne inducamur in tentationem diabolicam, quia si Dominus nos dimittit, statim inviduor in laqueum diaboli, et ideo postulamus ut ipse nos liberet a malo, hoc est, ab omni impugnatione dia-

bolica. *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis præteritis, presentibus et futuris.* Hoc postulamus, ut ipse nos ab omnibus malis liberet, qui ne mundos et bonos creavit, in quo nullum est malum. Præterita sunt, quæ jam ante peccantes commissimus, et ideo flagra la sustinemus. Futura sunt, quæ adhuc, diabolo suggerente, venire possunt; et ideo oramus ut ab omnibus liberemur, quia ante conspectum Dei nulla sunt præterita, nec futura, sed omnia sunt presentia.

37. *Intercedente pro nobis beata et gloriosa semper virgine Dei Genitrice Maria, et beatis apostolis Petro et Paulo atque Andrea.* Invocamus nobis in adjutorium Genitricem Dei, quæ virgo fuit ante partum, virgo in partu, virgo post partum. Et beatos apostolos, qui nobis mysteria celebranda tradiderunt, ut intercedant pro nobis, quia nos ipsi digni non sumus de præteritis ac presentibus veniam promereri, ne de futuris cautelam, nisi nobis eorum oratione donetur. Jam oravimus ut liberemur a malis, nunc oremus ut, prædictis sanctis interventibus, ipsi donet pacem propitius in diebus nostris, qui potens est a malo liberare.

38. Pacem a tentatione diaboli, ne induceremur in eam; pacem a malis hominibus, ne patiamur flagella eorum. *Ut ope misericordie tuæ adjuti.* Hoc est, ut Dei adjutorio adjuti: *A peccato simus semper liberi, et ob omni perturbatione securi.* Hoc est a peccatis nostris dimissis in præsentem sæcula non perturbemur iterum peccantes, nec in die judicii æternam perturbationem patiamur. *Pax Domini sit semper vobiscum.* Christus est pax æterna, qui nos reconciliavit Patri per passionem suam, ne propter peccatum primi hominis in inferno detineremur: hoc orat sacerdos, ut illa pax cum populo permaneat et omnes concordet faciat, ut pacifice cum Christo mereamur in cælo regnare.

231 39. Et ideo tunc facimus pacem, antequam corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi in corpora nostra suscipiamus, quia sine concordia digni non sumus sanctam communionem accipere. Quia manera, si discordiam habemus cum proximis nostris, antequam reconciliemur, a Domino non recipiuntur. Tunc orat clerus, cantando: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.* Agnus dicitur propter innocentiam, quia nulli hominum, vel bestiarum nocet; et dum ad victimam ducitur, occidentem se non lædit, sed occisorem suum post occisionem suam lædit. Ita et Christus nullum lædit, sicut Apostolus dicit: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (1 Petr. ii, 22). Sed post passionem suam conversos persecutores suos multos per sanctam communionem corporis et sanguinis sui reficit, et credentes facit. Ipse tollit peccatum mundi, quando veniam peccatorum nobis dedit.

40. Quia ante passionem ejus justi et peccatores in infernum descenderunt, et in Veteri Testamento remissionem peccatorum nusquam legitimus. Christus vero per penitentiam non solum remissionem peccatorum, sed etiam gaudium nobis promittit angelicum, dicens: *Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore penitentiam agente* (Luc. xv, 7). Ipsum Christum, qui est Agnus Dei innocens, qui passus est pro salute mundi, petimus ut miseretur nostri, dicentes: *Miserere nobis.* Nam et agnus in Veteri Testamento pro peccatis populi offerrebat; et in Novo Testamento Christus semetipsum obtulit Deo Patri, ut genus humanum per passionem suam liberaret a peccato; et ideo *Agnus Dei* tunc cantatur, quando corpus et sanguis Christi percipitur, ut omnes credamus quia ipsius Agni corpus et sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi tulit moriendo, et vitam æternam nobis donavit resurgendo. Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

41. Et post missam finitam dicit diaconus: *Ite,*

issa est. Diaconus Græce, minister Latine dicitur. A lus antea exire debet de ecclesia quam nuntiatum sit de ministro, et omnes respondeant: *Deo gratias.*

APPENDIX IX.

SENTENTIARUM LIBER QUARTUS.

CAP. I. De rectoribus, qualiter conversationem habeant. — 1. Rector semper cogitatione sit mundus,atenus nulla hunc immunditia polluat, qui hoc ascepit officium, ut in alienis quoque cordibus pollutionis maculas tergat. Necessè est ut esse munda videat manus quæ diluere sordes aliorum curat, ne cetera quoque deterius inquinent, si sordida insequens tum tenet. Hinc namque per prophetam dicitur: *undamini, qui fertis vasa Domini (Isai. LI, 11).* Domini etenim vasa ferunt, qui proximorum animas laterua sacraria perducendas in suæ conversationis fide suscipiunt. Apud semetipsos quantum deant mundari concipiant, qui **232** ad aternitatis implum vasa viventia in sinu propriæ sponsonis intant. Hinc divina voce præcipitur ut in Aaron rectoris rationale iudicii vitis ligantibus imprimatur (*Exod. xxviii, 40*); quatenus sacerdotale cor ne itaque cogitationes fluxæ possideant, sed ratio la constringat (*Greg. Reg. past. p. II, c. 2; Taio, c. II Sent. c. 55*).

2. Nec indiscretum quid vel inutile cogitet, qui, exemplum aliis constitutus, ex gravitate vitæ mper debet ostendere quantum in prectore ratione portet. In iudicii rationale, quod in Aaron petre ponitur, præcipitur ut duo decim patriarum charumina describantur. Ascriptos etenim patres semper in pectore ferre est antiquorum vitam sine inrmissione cogitare. Tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla patrum præcedentium desinenter intuetur, cum sanctorum vestigia sine assatione considerat, et cogitationes illicitas deprimit, ne extra ordinis limitem operis pedem tendat. debet rector subtili semper examine bona malaque discernere, et quæ, vel quibus, quando, vel qualiter ingruant, studiose cogitare, nihilque proprium exercere, sed sua commoda propinquorum deputare.

3. Sit rector operatione præcipuus, ut vitæ viam bditis bene vivendo demonstret, et grex, qui pastorem vocem moresque sequitur, per exempla melius am per verba gradiatur. Per divinam legem præcipitur: Sacerdos in sacrificium arum dextrum accipiat, et separatim (*Exod. xxix, 22*), ut non solum ejus operatio utilis, sed etiam singularis; nec in malis tantummodo quæ recta sunt faciat, sed he quoque operantes subditos, sicut honore ordinis perat, ita etiam morum virtute transcendat. Sacerdos in esu pectusculum cum armo tribuitur, ut quod sacrificio præcipitur sumere, hoc de semetipso etori discat immolare. Et non solum peccatori quæ cta sunt cogitet, sed spectatores suos ad sublimia o operis invitet (*Greg. Reg. past. p. II, c. 5*).

4. Nulla præsentis vitæ rector appetat, nulla pernescat, blandimenta mundi respectu intimo terrore despiciat. Terrores autem considerato internæ heditis blandimento conennat. Sit rector singulacompassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, ut et per pietatis viscera in se infirmitatem ceterorum transferat, ut per speculationis titudinem semetipsum quoque invisibilia appetendo ascendat, ne aut alta petens proximorum infima (*4. infirma*) despiciat, ut infimis proximorum concuens appetere alta relinquat. Pastores non solum rsum sanctum caput Ecclesiæ videlicet Dominum ntemplando appetunt, sed deorum quoque ad embra illius miserando descendunt (*Ibid., c. 5*).

5. Hinc Moyses crebro tabernaculum intrat, et it, et qui intus in contemplationem rapitur, foris firmantium negotiis urgetur. Intus Dei arcana con-

siderat, foris onera carnalium portat. Ipsa scilicet Veritas per susceptionem nobis nostræ humanitatis ostensa, in monte orationis inheret, miracula in urbilibus exercet (*Luc. vi, 12*), imitationis videlicet viam bonis rectoribus sternens, ut si etiam summa contemplando appetunt, necessitatibus tamen infirmantium compatiendo misceantur. Qui re imine pastorali sunt aliis prælati, tales se exhibent, quibus subjecti occulta sua proderent **233** non ebescant; ut cum tentationum fluctus parvuli tolerant, ad pastoris mentem quasi ad matris sinum recurrant. Et hoc quod se inquinari pulsantis culpæ sordibus prævident, exhortationis ejus solatio ac lacrymis orationis lavent.

6. Sit rector interiorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in interiorum sollicitudine non relinquens, ne aut exterioribus deditis ab inimicis corruat, aut, solis interioribus occupatus, quæ foris debet proximis non impendat. Sacerdotibus per legem præcipitur ut ton dentes tandant capita sua (*Ezech. xlii, 20*), ut videlicet curæ temporahs sollicitudines, et quantum necesse est provideant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus excrescant; dum igitur et per administratam exteriorum providentiam corporum vita protegitur, et rursus per moderatam cordis intentionem non impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur, ut aurem cooperiant, et reserantur, ne oculos claudant (*Greg. Reg. past. p. II, c. 7. 8*).

7. Necessè est ut rector solerter invigilet, ne hunc cupido placendi hominibus patset, ne cum studiosè interiora penetrat, cum provide exteriora subministrat, se magis a subditis diligere quam veritatem quærat, ne cum, bonis actibus fultus, a mundo videtur alienus, hunc Auctoris reddat extraneum amor suus. Hostis Redemptoris est, qui per recta opera quæ facit ejus vice ab Ecclesia amari concupiscit, quia adulterinæ cogitationis reus est, si placere puer sponsæ oculis appetat, per quem sponsus dona transmittit. Necessarium valde rectoribus est ut cura regimini tanta moderatim arte temperetur, quatenus subditorum mens, cum quædam recta sentire potuerit, sic in vocis libertatem prodeat, ut tamen libertas in superbiam non erumpat; ne dum fortasse immoderatus lingue eis libertas conceditur, vitæ ab his humilitas amittatur.

8. Oportet igitur ut rectores boni sic placere hominibus appetant, ut suæ astimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam, quasi quandam viam faciant, per quam corda audientium ad aurem Conditoris introducant. Difficile quippe est ut quamlibet recta denuntians prædicator, qui non diligitur, libenter audiat. Omne hoc quod præmissimus rite a rectore agitur, si supernæ formidinis et dilectionis spiritu afflatus studiosè quotidie sacri eloquii præcepta meditetur, ut in eo vim sollicitudinis, et erga cælestem vitam provide circumspectionis, quam humanæ conversationis usu indesinenter destruit, divinæ admonitionis verbo restantur; et qui ad vetustatem per societatem sæcularium ducitur, ad amorem semper spiritualis patriæ compunctionis aspiratione renovetur (*Ibid., c. 11*).

9. Quia igitur qualis esse debeat pastor superius ostendimus, nunc qualiter doceat demonstravimus. Non una, eademque cunctis exhortatio congruit, quia nec cunctos par morum qualitas astringit. Sæpe namque aliis officium quæ aliis prosunt, quia et plerum-